

HIS Rechten-weekopdracht

Neelam Pultoo

500899178

Hans de Zwart, Astrid Lubsen-Van Roij, Claar van der Does, Dirk Bout, Joort Visser, Laura van der Vlies, Sander Smit, Silvana Beerends-Pavlovic

September 2025 tot januari 2026

AI Ace Attorney

"Ik heb het gedaan. Ik heb haar vermoord." zegt de verdachte terwijl hij de zaal inkijkt met een misselijkmakend trotse grijns op zijn gezicht. De rechtszaal barst in rep en roer uit. Geluiden van verbazing, woede en verdriet vullen de kamer. De rechter slaat op zijn hamer en spreekt, maar in plaats van een persoon in toga zit voorin de zaal een scherm. Uit het scherm komt een robot stem die monotoon zegt "Orde in de zaal. Laat hem uitpraten."

Het klinkt als een Black Mirror aflevering, maar tegenwoordig zou het niet eens zo ver van de waarheid zijn. Het gebruik van AI in de rechtspraak is een onderwerp waar de laatste paar jaren al veel over gesproken wordt. Met de ontwikkelingen van nu zou men kunnen zeggen dat AI beter in staat is om gerechtelijke beslissingen te nemen dan de rechter zelf. In dit betoog zal ik u uitleggen waarom dit niet waar is.

Ten eerste zit er in zekere zin een "bias" in AI-systemen, waardoor er oneerlijke en niet kloppende resultaten uit kunnen komen. De data die AI gebruikt voor geautomatiseerde beslissingen komt van mensen die het erin zetten. AI wordt vooral gevoed door statistieken die door de AI als de ultieme waarheid worden gezien. Wat de AI echter mist is context. Hij weet niet waarom dat de statistieken zijn (Bits of Freedom, sd). Het grootste voorbeeld hiervan is de toeslagenaffaire. Duizenden ouders werden onterecht beschuldigd van fraude door een algoritme wat deed aan etnische profilering. De AI zelf is natuurlijk niet een racistische robot, maar als maatschappij zijn wij zelf niet eens op een punt dat wij vooroordelen achter ons kunnen laten. Hoe kunnen wij erop vertrouwen dat een AI dat niet van ons overneemt. Zoals Nadia Benaissa van Bits of Freedom zo mooi zegt: "Het systeem is niet stuk, het doet precies wat het door mensen wordt opgedragen. Mensen zijn de scheppers van systemen. Institutioneel racisme is geen foutje in een algoritme, maar een diepgeworteld maatschappelijk probleem." (Benaissa, 2021). De vraag is nu: willen wij een systeem die zoveel en zulke grote fouten maakt ook nog toegang geven tot de rechtspraak? De plek waar burgers hun zegje moeten kunnen doen tegenover een rechter die luistert en vervolgens oordeelt wat het beste is voor alle belanghebbende in de zaak.

Ten tweede hebben burgers geen aanspreekpunt waarbij zij terecht kunnen, als AI de gerechtelijke beslissing maakt. Wat er gebeurd tussen het opnemen van data en het resultaat wat de AI geeft is onduidelijk voor veel mensen, maar zelfs voor de mensen achter de AI. Marleen Stikker benoemd dit ook in haar boek: Het internet is stuk, maar we gaan het repareren. "Bijna zonder uitzondering wordt AI ontwikkeld als een black box, waardoor het besluitvormingsproces en de uitkomsten niet goed verklaard kunnen worden, niet door de computer zelf en niet door de onderzoeker" (Stikker, 2019). Ook de UvA zegt dit: "AI zelf is zo complex geworden dat het voor mensen moeilijk is om de beslissingen van *machine learning* (ML) algoritmen volledig te begrijpen en te verklaren."

Daarnaast heeft Amnesty het hierover in betrekking tot de toeslagenaffaire: "Hoe bewijs je dat je wél recht hebt op toeslag, als je niet weet waarom het algoritme zegt van niet?" (Algoritmes, Big Data en de overheid, sd). De Awb (Algemene wet bestuursrecht) bepaald ook in art. 3:46 dat: "Een besluit dient te berusten op een deugdelijke motivering." Dit kan een AI niet geven. Het is een recht van de burger om te weten waarom een rechter of bestuursorgaan iets bepaald. Vooral zodat je als burger kan bepalen of je er wel of niet tegenin wilt gaan. Dit wordt van burgers weggenomen zodra AI de beslissingen maakt.

Ten derde kan AI nog niet goed bepalen over individuele zaken. De AI kan geen rekening houden met persoonlijke omstandigheden. Hij bepaald simpelweg op wat er uit de feiten blijkt en wat er meestal in vergelijkbare gevallen wordt bepaald. Dat is alleen niet altijd rechtvaardig. Een voorbeeld die strafrechter Manuella van der Put in de radiotalkshow spraakmakers geeft is het krijgen van een verkeersboete. De AI ziet alleen dat iemand te snel heeft gereden, maar de rechter kan zien dat dat kwam doordat die persoon met spoed onderweg was naar het ziekenhuis. (AI in de rechtszaal: hoe kunstmatige intelligentie rechters kan helpen, 2022). AI gaat puur op statistieken en data, maar juist de menselijke gevoelens en de uitzonderlijke gebeurtenissen zorgen voor veranderingen in de wet waar iedereen in de maatschappij baat bij heeft. Zo heb je in het recht arresten. Uitzonderlijke situaties waarbij de huidige wetgeving niet genoeg was, waardoor de rechter zelf een rechtsregel moest bedenken voor de zaak. Zo is bijvoorbeeld het kelderluik arrest ontstaan. Daardoor is het nu de norm om veiligheidsmaatregelen te nemen wanneer jij zorgt voor een onveilige situatie. De rechter kan 'out of the box' denken, waardoor er nieuwe manieren van rechtvaardig handelen kunnen ontstaan. AI is 'the box' en kan er dus niet buitenom denken.

Er zijn echter ook voorargumenten voor het gebruik van AI in de rechtspraak. Zo zou het sneller zijn dan een menselijke rechter en daardoor heel veel meer voordelen met zich meenemen. Het wordt nu al gebruikt in de rechtspraak. Zo werden er al AI systemen gebruikt voor Mulderzaken (AI in de rechtszaal: hoe kunstmatige intelligentie rechters kan helpen, 2022) en heeft de rechtbank van Rotterdam AI gebruikt als ondersteunend (taal)hulpmiddel bij het opstellen van een strafvonnis (Rechtbank Rotterdam doet proef met Artificial Intelligence als schrijfhulp in een strafvonnis, 2025). AI kan zo veel processen versnellen binnen de juridische sector. Het kan helpen bij administratieve taken, het verbeteren van contact met burgers en bij het analyseren van grote complexe dossiers (Verantwoord en innovatief: AI voor een rechtvaardige Rechtspraak, sd). De lange wachttijden zijn vaak de oorzaak van de nare gevoelens die mensen krijgen rondom rechtszaken. De AI rechter zou hen hiervan compleet kunnen verlossen. Dan is het het toch waard?

Ondanks dit enorme voordeel, zou een AI rechter alsnog een slechte zet zijn. De snelheid van de AI systemen wegen niet al zijn fouten uit. Er zijn simpelweg te

veel risico's die hierbij komen kijken. Deze waarden weging is iets waar ook over wordt gesproken bij het model van de public stack, specifiek bij het gedeelte van "starting points and assumptions" daarin wordt het volgende gesteld: "Because digitalisation affects everyone, it is essential not only to identify who has an interest in an initiative, but also to understand who might be affected and involve them in the design process." (Starting points and assumptions, sd). Het recht is ook iets wat wij mensen hebben gebouwd, gebaseerd op onze normen en waarden. Wij hebben bepaald wat goed is en wat fout. Dat verandert constant. Wij mensen zijn misschien niet te updaten, maar wij zijn in staat om emotioneel te groeien op manieren die AI nooit zou kunnen. Een AI updaten zou simpelweg niet genoeg zijn. Wij mensen snappen waarom wij bepaalde veranderingen moeten maken, een AI heeft dat begrip niet. In de rechtspraak zijn mensen ook erg kwetsbaar. Waar mensen het meest naar verlangen in heftige situaties zijn simpelweg andere mensen die hen begrijpen en met hen meevoelen. Een AI kan dat letterlijk niet. De risico's en het verlies van de menselijke graad, zijn de voordelen van snelheid niet waard.

Met anderen woorden AI is niet beter in staat om gerechtelijke beslissingen te nemen dan de rechter zelf. De technologie zit nog vol met bias, het geeft mensen geen aanspreekpunt voor hun klachten wat betreft de beslissingen en het kan niet kijken naar individuele zaken. De AI rechter zou zeker wel fijn zijn met zijn snelheid en AI wordt al binnen de rechtspraak gebruikt als hulpmiddel, maar als volledige rechter is het het risico niet waard.

De monotone robot stem die orde in de rechtszaal probeert te krijgen, zal even moeten wachten dus. Met de ontwikkelingen die tegenwoordig gemaakt worden binnen het gebied van AI systemen, is het idee ervan echter niet zo ver weg. Met elk nieuwe soort technologie komen er voor en nadelen. Wat het belangrijkste is, is dat we kritisch zijn erop. Vooral als we het loslaten op de rechtspraak.

Bronnen

- AI in de rechtszaal: hoe kunstmatige intelligentie rechters kan helpen.* (2022, juli 17). Opgehaald van NPO 1 radio: <https://www.nporadio1.nl/nieuws/binnenland/e70a309b-27bc-4dbb-bcb9-d32fb6f5d375/hoe-kunstmatige-intelligentie-de-rechter-kan-ondersteunen>
- Algoritmes, Big Data en de overheid.* (sd). Opgehaald van Amnesty: <https://www.amnesty.nl/wat-we-doen/tech-en-mensenrechten/algoritmes-big-data-overheid>
- Benaissa, N. (2021, januari 29). *Het systeem doet precies wat het wordt opgedragen.* Opgehaald van Bits of Freedom: <https://www.bitsoffreedom.nl/2021/01/29/het-systeem-doet-precies-wat-het-wordt-opgedragen/>
- Bits of Freedom. (sd). *Kunstmatige intelligentie.* Opgehaald van Bits of Freedom: <https://www.bitsoffreedom.nl/dossiers/kunstmatige-intelligentie/>
- Kuźniacki, B. (2023, februari 13). *De toeslagenaffaire toont aan dat we uitlegbare AI-regels nodig hebben.* Opgehaald van Universiteit van Amsterdam: <https://www.uva.nl/shared-content/faculteiten/nl/faculteit-der-rechtsgeleerdheid/nieuws/2023/02/de-onthulling-van-het-kinderopvangtoeslagschandaal-kan-betekenen-dat-nederland-vooroploopt.html>
- Maakt AI ook juristen overbodig?* (20214, april 8). Opgehaald van Universiteit van Amsterdam: <https://www.uva.nl/shared-content/faculteiten/nl/faculteit-der-rechtsgeleerdheid/nieuws/2024/04/maakt-ai-ook-juristen-overbodig.html?cb>
- Rechtbank Rotterdam doet proef met Artificial Intelligence als schrijfhulp in een strafvonnis.* (2025, maart 25). Opgehaald van Rechtspraak: <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Rechtbanken/Rechtbank-Rotterdam/Nieuws/Paginas/Rechtbank-Rotterdam-doet-proef-met-Artificial-Intelligence-als-schrijfhulp-in-een-strafvonnis-.aspx>
- Starting points and assumptions.* (sd). Opgehaald van public stack: <https://publicstack.net/layers/#starting-points-and-assumptions>
- Stikker, M. (2019). Het internet is stuk, maar we gaan het repareren. In M. Stikker, *Het internet is stuk, maar we gaan het repareren* (p. 121). De Geus.
- Verantwoord en innovatief: AI voor een rechtvaardige Rechtspraak.* (sd). Opgehaald van Rechtspraak: [https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/innovatie-binnen-de-rechtspraak/Paginas/AI-strategie.aspx#:~:text=Artifici%C3%ABle%20Intelligentie%20\(AI\)%20verandert%20de,za l%20impact%20hebben%20op%20bewijsvoering](https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/innovatie-binnen-de-rechtspraak/Paginas/AI-strategie.aspx#:~:text=Artifici%C3%ABle%20Intelligentie%20(AI)%20verandert%20de,za l%20impact%20hebben%20op%20bewijsvoering)